

BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING REFLEKSIV-DIAGNOSTIK FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK SHARTLARI

A.Y.Teshaboyev¹

Mas'ul muallif: Teshaboyev Akramjon Yuldashevich, Andijon davlat chet tillari instituti, Roman-german, slavyan tillari fakulteti, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent.

Accepted: 11 Avgust 2026
Published: 11 Avgust 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Teshaboyev, A. Y. BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING REFLEKSIV-DIAGNOSTIK FAOLIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PSIXOLOGIK-PEDAGOGIK SHARTLARI / A. Y. Teshaboyev // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 7, № 2. — B. 92–96.

1. Andijon davlat chet tillari instituti, Roman-german, slavyan tillari fakulteti, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

Annotatsiya. Maqolada bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv-dagnostik faoliyatini shakllantirishning psixologik-pedagogik shartlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda refleksiv-dagnostik faoliyatning tarkibiy tuzilishi, uni shakllantirishning bosqichli yondashuvi hamda samaradorlikni ta'minlovchi psixologik-pedagogik shart-sharoitlar asoslab beriladi. Olib borilgan eksperimental ishlar natijalari aniqlangan shart-sharoitlar majmuasining samaradorligini tasdiqlaydi: tajriba guruhida o'rtacha ko'rsatkich aniqlovchi bosqichdagi 3,12 balldan yakunlovchi bosqichda 4,42 ballga ko'tarildi, nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich faqat 3,18 balldan 3,46 ballga yetdi. Maqola oliy pedagogik ta'lim tizimida o'qituvchilarning refleksiv-dagnostik tayyorgarligini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy-uslubiy tavsiyalar bilan yakunlanadi.

Kalit so'zlar: refleksiv-dagnostik faoliyat, psixologik-pedagogik shartlar, refleksiya, pedagogik diagnostika, bo'lajak o'qituvchi, kasbiy tayyorgarlik, oliy ta'lim.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ РЕФЛЕКСИВНО-ДИАГНОСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

Аннотация. В статье анализируются психолого-педагогические условия формирования рефлексивно-диагностической деятельности будущих учителей. В исследовании обосновываются структурное содержание рефлексивно-диагностической деятельности, поэтапный подход к её формированию, а также психолого-педагогические условия, обеспечивающие эффективность данного процесса. Результаты проведённой экспериментальной работы подтверждают эффективность выявленного комплекса условий: в экспериментальной группе средний показатель повысился с 3,12 балла на констатирующем этапе до 4,42 балла на заключительном этапе, тогда как в контрольной группе данный показатель увеличился лишь с 3,18 до 3,46 балла. Статья завершается научно-методическими рекомендациями, направленными на совершенствование рефлексивно-диагностической подготовки учителей в системе высшего педагогического образования.

Ключевые слова: рефлексивно-диагностическая деятельность, психолого-педагогические условия, рефлексия, педагогическая диагностика, будущий учитель, профессиональная подготовка, высшее образование.

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF REFLECTIVE-DIAGNOSTIC ACTIVITY IN FUTURE TEACHERS

Abstract. The article analyzes the psychological and pedagogical conditions for the formation of reflective-diagnostic activity among future teachers. The study substantiates the structural composition of reflective-diagnostic activity, a step-by-step approach to its development, and the psychological and pedagogical conditions that ensure the effectiveness of this process. The results of the experimental work confirm the effectiveness of the identified set of conditions: in the experimental group, the average score increased from 3.12 at the ascertaining stage to 4.42 at the final stage, while in the control group it increased only from 3.18 to 3.46. The article concludes with scientific and methodological recommendations aimed at improving teachers' reflective-diagnostic training in higher pedagogical education.

Keywords: reflective-diagnostic activity, psychological and pedagogical conditions, reflection, pedagogical diagnostics, future teacher, professional training, higher education.

Kirish. Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchining kasbiy faoliyati tobora murakkablashib, undan nafaqat bilim uzatish, balki o'z faoliyatini doimiy ravishda tahlil qilish va takomillashtirish qobiliyatini talab etmoqda. Ta'lim paradigmasining o'quvchi shaxsini rivojlantirishga yo'naltirilgan modelga o'tishi o'qituvchidan o'z pedagogik harakatlarining samaradorligini ob'ektiv baholash, yuzaga kelgan muammolarni o'z vaqtida tashxislash hamda olingan natijalar asosida faoliyatini izchil qayta qurish ko'nikmalarini taqozo etmoqda [1]. Aynan shu nuqtai nazardan o'qituvchining refleksiv-dagnostik faoliyati uning kasbiy mahoratining markaziy ko'rsatkichlaridan biri sifatida

e'tirof etilmoqda, zero refleksiya bilan boyitilgan diagnostik tahlil pedagogik qarorlarning asoslanganligini ta'minlaydi [10].

Refleksiv-diagnostik faoliyat deganda o'qituvchining ta'lim-tarbiya jarayonidagi holatlarni ilmiy asoslangan usullar yordamida tashxislash, olingan natijalarni va o'z pedagogik harakatlarini tanqidiy idrok etish hamda shu asosda faoliyatini takomillashtirish qobiliyati tushuniladi. Mazkur faoliyat o'qituvchining kasbiy o'zini-o'zi rivojlantirishining ajralmas tarkibiy qismi bo'lib, uning samarali shakllanishi maxsus psixologik-pedagogik shart-sharoitlarni va izchil metodik ta'minotni taqozo etadi [4]. Refleksiya nazariyasining asoslari Dj. Dyui, D. Shyon hamda F. Korthagenning kasbiy refleksiya konsepsiyalarida, diagnostik yondashuvlarning ilmiy poydevori esa B. Blum boshchiligidagi olimlarning baholash konsepsiyasida shakllangan [4; 9].

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, refleksiya va diagnostika masalalari ko'pgina tadqiqotchilar diqqatini jalb etgan bo'lsa-da [5], ularni yagona, bir-birini to'ldiruvchi faoliyat sifatida shakllantirishning psixologik-pedagogik shart-sharoitlari yetarlicha o'rganilmagan [6]. Mavjud yondashuvlarda refleksiya va diagnostika ko'pincha alohida, bir-biridan ajralgan jarayonlar sifatida talqin qilinadi, ularning o'zaro bog'liqligi va birgalikdagi rivojlanishi esa e'tibordan chetda qoladi [7]. Bu esa refleksiv-diagnostik faoliyatni shakllantirishda yaxlit, shart-sharoitlarga asoslangan yondashuvning yetishmasligi muammosini keltirib chiqaradi.

Yuqorida bayon etilgan tahlil quyidagi tadqiqot muammosini shakllantirishga imkon berdi: bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv-diagnostik faoliyatini samarali shakllantirishni ta'minlaydigan psixologik-pedagogik shart-sharoitlar majmuasi yetarlicha asoslanmagan. Mazkur tadqiqotning maqsadi-bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv-diagnostik faoliyatini shakllantirishning psixologik-pedagogik shartlarini aniqlash, ilmiy jihatdan asoslash va eksperimental yo'l bilan tekshirishdan iborat [10].

Tadqiqot materiallari va usullari. Tadqiqot bazasi va ishtirokchilar. Tadqiqot oliy pedagogik ta'lim muassasalari bazasida bir necha o'quv yili davomida bosqichma-bosqich olib borildi. Tadqiqot bazasi sifatida pedagogik yo'nalishda kadrlar tayyorlovchi oliy ta'lim muassasalari tanlandi, bu esa olingan natijalarning amaliy ahamiyati va keng ko'lamda qo'llanilishi imkoniyatini ta'minladi. Eksperimentda jami 312 nafar talaba ishtirok etdi, ular tajriba guruhi (156 nafar) va nazorat guruhi (156 nafar) ga taqsimlandi. Ishtirokchilar tarkibi yo'nalish, o'quv kursi va dastlabki o'zlashtirish ko'rsatkichlari bo'yicha bir-biriga yaqin bo'lgan talabalardan shakllantirildi, bu esa eksperiment natijalarining tashqi omillar ta'siridan xoli bo'lishiga xizmat qildi. Guruhlar dastlabki tayyorgarlik darajasi bo'yicha bir xil bo'lishini ta'minlash maqsadida ishtirokchilar tasodifiy tanlash usuli asosida ajratildi va eksperimentdan oldin har ikkala guruhda refleksiv-diagnostik faoliyatning boshlang'ich darajasi yagona diagnostik vositalar majmuasi yordamida o'lchandi. Olingan dastlabki ma'lumotlarni statistik tahlil qilish natijasida guruhlar o'rtasida ahamiyatli farq yo'qligi tasdiqlandi, bu esa keyingi natijalarni ishonchli qiyoslash uchun mustahkam asos yaratdi [1].

Nazariy usullar sirasiga ilmiy-pedagogik va psixologik adabiyotlarni tahlil qilish, qiyosiy tahlil, umumlashtirish va tizimlashtirish, tizimli-strukturaviy yondashuv hamda modellashtirish kiritildi [3]. Bu usullar refleksiv-diagnostik faoliyatning mohiyatini ochib berish, uning tarkibiy tuzilishini aniqlash, mavjud nazariy yondashuvlarni qiyoslash va shakllantirishning psixologik-pedagogik shartlarini asoslashga xizmat qildi. Adabiyotlarni tahlil qilish va umumlashtirish usuli yordamida "refleksiv-diagnostik faoliyat" tushunchasining mazmun-mohiyati aniqlandi, uning ilmiy-nazariy asoslari hamda muammoning o'rganilganlik darajasi belgilandi [3]. Qiyosiy tahlil usuli refleksiya va diagnostikani rivojlantirishga oid xorijiy va mahalliy yondashuvlarni o'zaro solishtirish, ularning afzalliklari va cheklovlarini ochib berish hamda milliy ta'lim sharoitiga moslashtirish imkoniyatlarini asoslash uchun qo'llanildi [5]. Tizimli-strukturaviy yondashuv refleksiv-diagnostik faoliyatni o'zaro bog'liq komponentlardan tashkil topgan yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini berdi.

Empirik usullar tarkibiga pedagogik kuzatish, so'rovnoma, anketa, test topshiriqlari, suhbat, mahsulotlar (talabalar tomonidan tuzilgan refleksiv kundaliklar va diagnostik hisobotlar) tahlili hamda pedagogik eksperiment kiritildi [4]. Pedagogik eksperiment tadqiqotning asosiy empirik usuli bo'lib xizmat qildi va u uch bosqichda amalga oshirildi: aniqlovchi bosqich-har ikkala guruhda refleksiv-diagnostik faoliyatning boshlang'ich darajasini o'lchash va dastlabki holatni qayd etish; shakllantiruvchi bosqich-tajriba guruhida aniqlangan psixologik-pedagogik shart-sharoitlarni amaliyotga joriy etish (refleksiv kundaliklar, video-tahlil, mikroo'qitish va o'zaro baholash orqali), nazorat guruhida esa an'anaviy tayyorgarlikni davom ettirish; yakunlovchi bosqich-har ikkala guruhda faoliyatning yakuniy darajasini o'lchash va natijalarni qiyosiy tahlil qilish.

Baholash mezonlari va darajalari. Refleksiv-diagnostik faoliyatning shakllanish darajasi uchta o'zaro bog'liq mezon asosida baholandi. Motivatsion mezon talabaning o'z faoliyatini tahlil qilishga qiziqishi, refleksiv-diagnostik faoliyatning ahamiyatini anglashi va unga ichki intilishini aks ettirdi. Kognitiv mezon refleksiya va diagnostika nazariyasi, ularning prinsiplari, usullari va vositalari bo'yicha bilimlar tizimini qamrab oldi. Faoliyatli mezon diagnostik vositalarni qo'llash, olingan natijalarni va o'z pedagogik harakatlarini tahlil qilish hamda shu asosda asoslangan korreksion qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini o'z ichiga oldi. Har bir mezon yuqori, o'rta va past darajalarda ifodalandi.

Statistik tahlil. Olingan natijalarni qayta ishlashda matematik-statistik usullardan foydalanildi [6]. Markaziy tendensiya ko'rsatkichlari (o'rtacha arifmetik qiymat) va taqsimot foizlari hisoblandi, guruhlar o'rtasidagi farqlarning statistik ishonchlilikini aniqlashda esa Pirsonning xi-kvadrat (χ^2) mezoni qo'llanildi. Ishonchlilik darajasi $p < 0,05$ qiymatda belgilandi, ya'ni empirik xi-kvadrat qiymati kritik qiymatdan yuqori bo'lganida farqlar statistik jihatdan ahamiyatli deb hisoblandi. Bu yondashuv aniqlangan shart-sharoitlar majmuasining samaradorligini ob'ektiv va miqdoriy jihatdan baholash imkonini berdi [9].

Natijalar. Tadqiqot natijalari refleksiv-diagnostik faoliyatning uchta o'zaro bog'liq tarkibiy komponentdan iborat

ekanligini ko'rsatdi: motivatsion-qadriyatli, kognitiv-mazmunli va faoliyatli-refleksiv komponentlar [2]. Motivatsion-qadriyatli komponent talabaning o'z pedagogik faoliyatini tahlil qilishga bo'lgan ichki ehtiyoji va refleksiv-dagnostik faoliyatning kasbiy ahamiyatini anglashini, kognitiv-mazmunli komponent refleksiya va diagnostika nazariyasi, usullari hamda vositalari bo'yicha bilimlar tizimini, faoliyatli-refleksiv komponent esa diagnostik vositalarni qo'llash, olingan natijalarni va o'z harakatlarini tahlil qilish hamda shu asosda asoslangan korreksion qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini qamrab oldi. Mazkur faoliyatni samarali shakllantirish quyidagi psixologik-pedagogik shart-sharoitlarni ta'minlashni taqozo etishi aniqlandi: ta'lim jarayonida refleksiv muhitni yaratish; refleksiya va diagnostikani uzluksiz, yagona jarayon sifatida tashkil etish; talabalarni amaliy-tashxisiy vaziyatlarga muntazam jalb etish; o'z faoliyatini tahlil qilishga yo'naltiruvchi metodik ta'minotni shakllantirish hamda o'qituvchi-talaba va talaba-talaba o'rtasida qo'llab-quvvatlovchi muloqotni tashkil etish [5; 7]. Aniqlovchi va yakunlovchi bosqichlarda har ikkala guruhda olib borilgan o'lchovlar natijasida refleksiv-dagnostik faoliyatning shakllanish darajasidagi o'zgarishlar quyidagi 1-jadvalda darajalar (yuqori, o'rta, past) kesimida foiz ko'rsatkichlari orqali keltirilgan.

1-jadval.

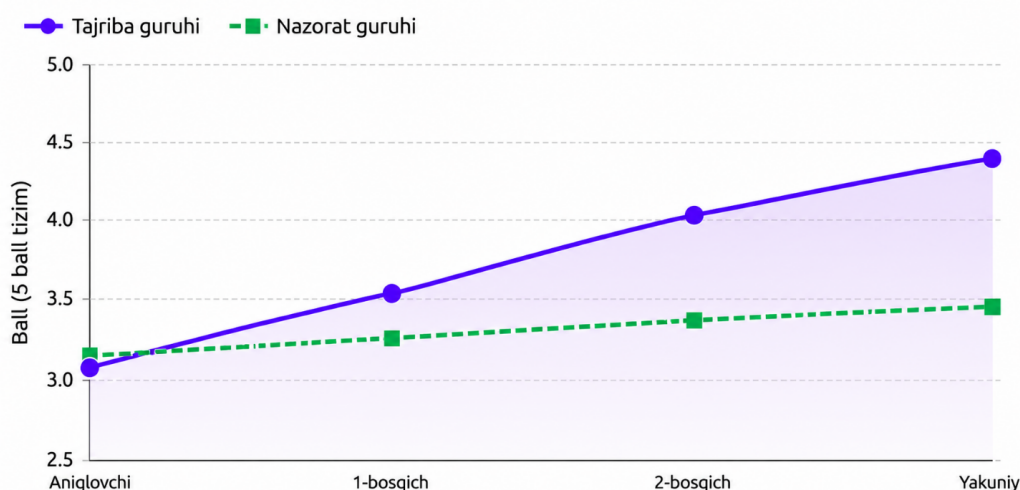
Refleksiv-dagnostik faoliyatning shakllanish darajasi (%)

Daraja	Tajriba guruhi (boshlang'ich)	Tajriba guruhi (yakuniy)	Nazorat guruhi (boshlang'ich)	Nazorat guruhi (yakuniy)
Yuqori	23,1	56,4	24,4	30,1
O'rta	33,3	30,8	33,3	37,2
Past	43,6	12,8	42,3	32,7

Jadval ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, tajriba guruhida yuqori darajadagi ko'rsatkich 23,1% dan 56,4% ga, ya'ni 33,3% ga oshdi, past daraja esa 43,6% dan 12,8% gacha kamaydi [8]. Nazorat guruhida o'zgarishlar ancha kam-yuqori daraja faqat 5,7% ga oshdi. Mezonlar bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichning dinamikasi 1-rasmda aks ettirilgan.

Aniqlovchi bosqichda har ikkala guruhda refleksiv-dagnostik faoliyatning shakllanish darajasi deyarli bir xil bo'lib, sezilarli farq kuzatilmadi: tajriba guruhida o'rtacha ko'rsatkich 3,12 ballni, nazorat guruhida esa 3,18 ballni tashkil etdi, bu esa guruhlarining eksperiment boshida teng sharoitda ekanligini tasdiqladi. Shakllantiruvchi eksperiment davomida tajriba guruhida aniqlangan psixologik-pedagogik shart-sharoitlar majmuasi izchil joriy etib borilishi natijasida ko'rsatkichlar bosqichma-bosqich o'sib bordi: birinchi oraliq bosqichda 3,55 ballga, ikkinchi oraliq bosqichda 4,05 ballga ko'tarildi. Nazorat guruhida esa an'anaviy tayyorgarlik davom ettirilib, ko'rsatkichlar shu davr mobaynida mos ravishda 3,28 va 3,39 ball atrofida sekin o'zgardi. Shakllantiruvchi eksperiment yakunida guruhlar o'rtasida ahamiyatli farqlar yuzaga keldi. Mezonlar bo'yicha o'rtacha ko'rsatkichning bosqichma-bosqich dinamikasi quyidagi 1-rasmda aks ettirilgan: tajriba guruhida ko'rsatkich aniqlovchi bosqichdagi 3,12 balldan yakunlovchi bosqichda 4,42 ballga izchil ko'tarildi, nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich 3,18 balldan faqat 3,46 ballga yetdi [8].

1-rasm. Tajriba va nazorat guruhlarida o'rtacha ko'rsatkichlar dinamikasi (5 balli tizimda)

Rasmda keltirilgan dinamika ikki guruh o'rtasidagi tafovutning eksperiment davomida izchil kengayib borganini yaqqol ko'rsatadi. Aniqlovchi bosqichda guruhlar amalda bir xil chiqish nuqtasidan boshlagan bo'lsa-da, shakllantiruvchi bosqich yakunida tajriba guruhi ko'rsatkichi 1,30 ballga, nazorat guruhi esa atigi 0,28 ballga o'sgani kuzatildi. Bu tafovut aynan tajriba guruhida joriy etilgan psixologik-pedagogik shart-sharoitlarning ta'siri bilan izohlanadi, zero ikkala guruh ham boshqa barcha jihatlar bo'yicha bir xil sharoitda faoliyat yuritgan. Tajriba guruhidagi o'sishning to'xtovsiz va barqaror tabiati shart-sharoitlar majmuasi qisqa muddatli emas, balki izchil va kumulyativ samara berishini tasdiqlaydi.

Statistik tahlil natijasida hisoblangan empirik xi-kvadrat qiymati kritik qiymatdan yuqori bo'lib chiqdi, bu guruhlar

o'rtasidagi farqning tasodifiy emas, balki aniqlangan psixologik-pedagogik shart-sharoitlarning qo'llanilishi natijasi ekanligini ishonchli darajada tasdiqladi [10]. Olingan ma'lumotlar mezonlar kesimida ham tahlil qilinganida, eng sezilarli o'sish faoliyatli-refleksiv komponent bo'yicha qayd etildi, bu esa joriy etilgan amaliy-tashxisiy topshiriqlar va refleksiv vositalarning bevosita ta'sirini ko'rsatadi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari refleksiv-diagnostik faoliyatni maxsus tashkil etilgan psixologik-pedagogik shart-sharoitlar majmuasi asosida shakllantirish an'anaviy tayyorgarlikka nisbatan ancha samarali ekanligini ko'rsatdi [2]. Bu xulosa refleksiya va diagnostikaning yaxlit, bir-birini to'ldiruvchi tabiati haqidagi nazariy qarashlarni amaliy jihatdan tasdiqlaydi va ularni alohida, bir-biridan ajralgan jarayonlar sifatida emas, balki yagona kasbiy faoliyatning o'zaro chambarchas bog'liq ikki qutbi sifatida talqin qilish zarurligini dalillaydi. Tajriba guruhida kuzatilgan barqaror o'sish dinamikasi shuni ko'rsatadiki, refleksiv tahlil diagnostik xulosalarga chuqurlik va asoslanganlik bag'ishlaydi, diagnostik ma'lumotlar esa o'z navbatida refleksiyaga aniq, ob'ektiv mazmun va yo'nalish beradi; shu tariqa ular o'rtasida o'zaro mustahkamlovchi tsiklik aloqa vujudga keladi.

Olingan natijalarni mavjud ilmiy yondashuvlar bilan qiyoslash shuni ko'rsatadiki, refleksiyani diagnostik jarayonning harakatlantiruvchi mexanizmi sifatida qarash faoliyatning barcha komponentlarini bir vaqtda va o'zaro bog'liqlikda rivojlantirish imkonini beradi [5]. Bu yondashuv D. Shyonning "harakatdagi refleksiya" hamda F. Korthagenning ALACT modelida ilgari surilgan nazariy qarashlar bilan uyg'unlashadi, biroq ulardan farqli ravishda refleksiyani mustaqil ko'nikma sifatida emas, balki diagnostik faoliyat bilan organik bog'langan, undan ajralmas tarkibiy element sifatida shakllantirishni nazarda tutadi. Aynan shu integrativ talqin tajriba guruhida nazorat guruhiga nisbatan sezilarli ustunlikni ta'minlagan asosiy omil bo'lib xizmat qildi: refleksiv kundaliklar, video-tahlil va o'zaro baholash kabi vositalar talabalarni o'z pedagogik harakatlarini muntazam ravishda tahlil qilishga undab, diagnostik ko'nikmalarning chuqur va onglashilgan tarzda o'zlashtirilishiga zamin yaratdi. Tajriba guruhidagi 1,30 ballik ijobiy o'sish bu yondashuvning amaliy ahamiyatini dalillaydi va bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarlik sifatini oshiradi [6]. Bu ko'rsatkichning nazorat guruhidagi nisbatan kichik o'zgarish (0,28 ball) bilan qiyoslanishi aniqlangan shart-sharoitlarning ta'sir kuchini yanada yaqqol namoyon etadi: an'anaviy tayyorgarlik sharoitida talabalarda refleksiv-diagnostik faoliyat ko'nikmalari stixiyali, izchillikdan mahrum tarzda shakllanar ekan, maxsus tashkil etilgan psixologik-pedagogik muhit esa bu jarayonni boshqariladigan, maqsadga yo'naltirilgan va ishonchli natija beruvchi tizimga aylantiradi. Bunda eng muhim ahamiyat kasb etgan omil-talabalar uchun xatoga yo'l qo'yish va uni tanqidiy tahlil qilish tabiiy o'quv jarayonining bir qismi sifatida qabul qilinadigan, hukm qilishdan xoli, qo'llab-quvvatlovchi refleksiv muhitning yaratilishi bo'ldi.

Shu bilan birga, shart-sharoitlarni amaliyotga joriy etishda uslubiy ta'minot, o'qituvchilarning tayyorgarligi va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini hisobga olish zarurligi aniqlandi [7]. Tajriba davomida shu narsa oydinlashdiki, mazkur shart-sharoitlar yagona majmua sifatida, bir-birini to'ldirgan holda joriy etilgandagina kutilgan samarani beradi; ularning ayrimlarini tanlab yoki uzuq-yuluq qo'llash esa faoliyatning yaxlit shakllanishini ta'minlay olmaydi. Bundan tashqari, jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirishda professor-o'qituvchilarning o'zlari refleksiv-diagnostik kompetentlikka ega bo'lishi hal qiluvchi shart sifatida namoyon bo'ldi, zero ular talabalar uchun refleksiv amaliyotning bevosita namunasini va yo'naltiruvchisi vazifasini bajaradi. Tadqiqotning ayrim cheklovlarini ham e'tirof etish lozim: olingan natijalar muayyan ta'lim muassasalari va tanlangan namuna doirasida amal qiladi, shu bois aniqlangan shart-sharoitlarning turli mintaqaviy va institutsional sharoitlardagi samaradorligini tekshirish, shuningdek ularning uzoq muddatli ta'sirini kuzatish kelgusi tadqiqotlarning dolzarb vazifasi bo'lib qolmoqda.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqot bo'lajak o'qituvchilarning refleksiv-diagnostik faoliyatini shakllantirishning psixologik-pedagogik shartlarini nazariy hamda eksperimental jihatdan asoslab berdi va mazkur faoliyatni yaxlit, tizimli yondashuv asosida rivojlantirishning ilmiy-uslubiy poydevorini yaratdi. Birinchidan, refleksiv-diagnostik faoliyat motivatsion-qadriyatli, kognitiv-mazmunli va faoliyatli-refleksiv komponentlarning yaxlit birligi sifatida namoyon bo'ladi, ulardan birortasining yetarlicha rivojlanmaganligi faoliyatning umumiy darajasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi [3]. Mazkur komponentlar o'zaro chambarchas bog'liq bo'lib, motivatsion intilish kognitiv bilimlarni o'zlashtirishga turtki beradi, kognitiv tayyorgarlik amaliy harakatlarning asoslanganligini ta'minlaydi, faoliyatli-refleksiv tajriba esa o'z navbatida motivatsiyani mustahkamlab, faoliyatni yangi sifat darajasiga ko'taradi; shu bois ularni alohida emas, balki uyg'un va o'zaro bog'liq holda shakllantirish maqsadga muvofiqdir. Ikkinchidan, aniqlangan psixologik-pedagogik shart-sharoitlar majmuasi-refleksiv muhitni yaratish, refleksiya va diagnostikani uzluksiz jarayonga birlashtirish, talabalarni amaliy-tashxisiy vaziyatlarga muntazam jalb etish, yo'naltiruvchi metodik ta'minotni shakllantirish hamda qo'llab-quvvatlovchi muloqotni tashkil etish-refleksiya va diagnostikani yagona, bir-birini to'ldiruvchi jarayon sifatida birlashtirib, faoliyatni bosqichma-bosqich va tizimli shakllantirishni ta'minlaydi [5]. Tadqiqot davomida bu shart-sharoitlar yagona, ajralmas majmua sifatida joriy etilgandagina to'liq samara berishi, ularni tanlab yoki uzuq-yuluq qo'llash esa kutilgan natijaga olib kelmasligi tasdiqlandi. Uchinchidan, eksperimental ishlar natijalari aniqlangan shart-sharoitlarning samaradorligini ishonchli tarzda tasdiqladi: tajriba guruhida o'rtacha ko'rsatkich aniqlovchi bosqichdagi 3,12 balldan yakunlovchi bosqichda 4,42 ballga ko'tarilib, 1,30 balllik o'sishni qayd etdi, nazorat guruhida esa bu ko'rsatkich 3,18 balldan 3,46 ballga, ya'ni atigi 0,28 ballga o'zgardi. Statistik tahlil natijalari (Pirsonning xi-kvadrat mezoni asosida, $p < 0,05$) guruhlar o'rtasidagi farqning tasodifiy emas, balki aynan joriy etilgan psixologik-pedagogik shart-sharoitlar ta'siri natijasi ekanligini ishonchli darajada tasdiqladi [10]. Bu esa taklif etilgan yondashuvni oliy pedagogik ta'lim amaliyotiga keng joriy etish maqsadga muvofiqligini ko'rsatadi.

Tadqiqotning amaliy ahamiyati shundaki, aniqlangan psixologik-pedagogik shart-sharoitlar va ularning metodik ta'minoti o'qituvchilar tayyorlash jarayoniga bevosita joriy etilishi, o'quv dasturlari, "Pedagogika" va "Psixologiya"

yo'nalishidagi fanlarning ishchi dasturlari hamda metodik majmualarni takomillashtirishda, shuningdek pedagogik amaliyotni tashkil etishda foydalanilishi mumkin. Tadqiqot natijalari professor-o'qituvchilarning malakasini oshirish kurslari mazmunini boyitishda ham nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Shu bilan birga, tadqiqot doirasida barcha masalalar to'liq yoritildi deb bo'lmaydi: reflektiv-diaagnostik faoliyatni raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt vositalari yordamida rivojlantirish, uni inklyuziv ta'lim sharoitiga moslashtirish hamda aniqlangan shart-sharoitlarning uzoq muddatli ta'sirini kuzatish kelgusi ilmiy izlanishlarning istiqbolli yo'nalishlari bo'lib qolmoqda. Umuman olganda, tadqiqot natijalari bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy tayyorgarligini takomillashtirishga qaratilgan keyingi ilmiy-amaliy izlanishlar uchun mustahkam nazariy va metodik zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

- [1] Ingenkamp K. Pädagogische Diagnostik / K. Ingenkamp. – Weinheim : Beltz Verlag, 2011.
- [2] Иноятлов У. И. Педагогическая диагностика в составе средств управления качеством образования / У. И. Иноятлов // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. – 2014. – № 2. – С. 48–52.
- [3] Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action / D. A. Schön. – New York : Basic Books, 1983.
- [4] Bloom B. S. Handbook on Formative and Summative Evaluation of Student Learning / B. S. Bloom, J. T. Hastings, G. F. Madaus. – New York : McGraw-Hill, 1971.
- [5] Korthagen F. A. J. Levels in Reflection: Core Reflection as a Means to Enhance Professional Growth / F. A. J. Korthagen, A. Vasalos // Teachers and Teaching: Theory and Practice. – 2005. – Vol. 11, № 1. – P. 47–71. – DOI: 10.1080/1354060042000337093.
- [6] Rasulov I. The Importance of Pedagogical Diagnosis for Quality Acquisition of Knowledge / I. Rasulov [et al.] // Advanced Science Journal. – 2015. – № 3. – P. 26. – DOI: 10.15550/asj.2015.03.026.
- [7] Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes / L. S. Vygotsky. – Cambridge, MA : Harvard University Press, 1978.
- [8] Heitzmann N. Learning to Diagnose with Simulations: Examples from Teacher Education and Medical Education / N. Heitzmann [et al.]. – Cham : Springer, 2022. – DOI: 10.1007/978-3-030-89147-3.
- [9] Dewey J. How We Think: A Restatement of the Relation of Reflective Thinking to the Educative Process / J. Dewey. – Boston : D. C. Heath, 1933.
- [10] Coppe T. Beyond Traditional Narratives About Teacher Professional Development: A Critical Perspective on Teachers' Working Life / T. Coppe [et al.] // Teaching and Teacher Education. – 2024. – Vol. 139. – Art. 104436. – DOI: 10.1016/j.tate.2023.104436.